

„Svaté“ a čas / Hodnoty a prostor

Člověk archaický, žijící ve světě mýtu, spojoval tzv. „hodnoty“ především s prostorem, a to přetrvávalo samozřejmě do období úpadku mýtu, kdy se svět a život člověka rozštěpil do dvou světů či polosvětů, totiž do sféry posvátného, sakrálního a sféry obyčejného, (s)prostého, profánního. Svaté a posvátné je spjato s výšinami, obecné a obyčejné s přízemností. Řečtí bohové sídlí (většinou) na Olympu, ale také v hebrejské tradici se udržuje představa, že spásy lze dojít spíše na horách. Dodnes někteří nábožensky založení lidé staví vertikální vztahy proti horizontálním, a má to své zastánce dokonce v theologii. V řadě jazyků se hodnoty staví na „pravou“ stranu, zatímco pahodnoty na stranu „levou“, což ukazuje také na orientaci přednostně prostorovou. V latině, která měla obrovský vliv na evropské jazyky z ní odvozené (tzv. románské jazyky), má s „pravou“ stranou úzké spojení jen málo slov, značících nějakou „hodnotu“, ale v jazycích původnějších, z latiny neodvozených je tomu jinak. V němčině například s pravou stranou souvisí Recht i Gerechtigkeit, ale také richtig a Gericht, richten i sich richten apod. V češtině to je nejen právo a spravedlnost i správnost, ale také pravda, pravost, dokonce sloveso praviti, pravítko, pravidlo a mnoho dalších. Tato orientace v prostoru, které se dostalo tak významného upřednostnění, se kupodivu ztrácí v důsledku velkého řeckého vynálezu pojmů a pojmovosti, ačkoliv první pojmy byly upřesňovány především v oboru geometrie, zatímco filosofové se pozoruhodné možnosti v geometrii pokoušeli uplatnit v jejich napodobení ve sféře, která už zjevně s prostorem neměla co činit. Přesto se „vysokosti“ a výšinám nadále dostávalo velkých poct a uznání, zatímco přízemnost a nízkost vždy ty lépe orientované odpuzovala. To přetrvávalo samozřejmě až do křesťanské éry, jak lze doložit mnoha místy z církevních Otců. Jako příklad lze uvést třeba Anselma, který v proslogiu ujišťuje Boha, že se nikterak nehodlá pokoušet proniknout jeho výšiny („non tento, domine, penetrare altitudinem tuam“, 6825, s. 32). Je kupodivu, že nám až tak pozdě (a ještě ne všem) přichází na mysl, že tak byl hrubě pomíjen čas, jako by byl všem hodnotám cizí. To pochopitelně má svůj zdroj v celkové mytické orientaci, zaměřené na nadčasové archetypy a odvracející se jak ode všeho proměnlivého, tak – zejména – od všeho nového, co přichází (či spíše – pro mytického člověka – co hrozí) z budoucnosti.

(Písek, 001211-1.)